

Heikki J. Kortesoja:

KETOOLAN JUKKA ja YLISEN MAIJA ASIAKIRJOJEN VALOSSA

Johdanto

Seuraava artikkeli perustuu allekirjoittaneen eräässä sukukokouksessa kesällä 1995 pitämään esitykseen. Lähteinä olen käyttänyt käräjäpöytäkirjoja sekä Lapuan ja Nurmon kirkonarkistojen tietoja. Nuorimpia lukijoita ajatellen olen alaviitteissä selvittänyt muutamaa nykykielessä harvinaista sanaa.

Kansanlaulu

Etelä-Pohjalaisen osakunnan laulukirja vuodelta 1953 tuntee kansanlaulusta KETOOLAN JUKKA JA YLISEN MAIJA kaksi eri versiota, joista luultavasti ensimmäinen on tunnetumpi:

48 a.

Siniset silmät ja punaaset posket kun
Ketoolan Jukalla oli.
Senkähän tähren Ketoolan Jukan pitäny olis niin moni.

Ketoolan Jukka se Ylisen Maijalle
unis tuli sanomahan: ”Minä olen köyhä trenkipoika,
älä rupia suremahan.”

Melttoo-Jussin puukkoo se oli
terävä kun nuoli,
Härsilän Martin tallin taa se
Ketoolan Jukka kuoli.

48 b.

Maija se oli niin kaunis flikka
Ylisestä Saarenpäästä, ja
eikä se enää Keisalan Villeltä
ittiänsä säästä.

Ylisen Maija se kamarinsa laattialla
käveli ja itki,
ja sinisistä silmistä vesi juoksi
punaasia poskia pitkin.

Ylisen Maija se voivootteli,
jotta kuinka mun aikani kuluu,
kun Jukka on lauroos ja toinen on rauroos
ja mulla on suuri suru.

Ketoolan Jukan tausta

Laulun KETOOLAN JUKKA on kirkonkirjojen mukaan oikealta nimeltään **Jussi (Johan Johansson)**

Härsilä I. Toija, joka syntyi 25.2.1860 ja kuoli 29.3.1880. Hänen isänsä oli Jussi Tuomaanpoika Tuomaala (s. 21.12.1834 k. nälkävuosien aikana 24.6.1866 keuhkotautiin) ja äitinsä Susanna Juhantytär Härsilä (s. 6.1.1839 k. 22.6.1915 verensyöksyyn, joka sekin viittaa keuhkotautiin). Vanhemmat on vihitty Lapualla 13.6.1857.

Vuonna 1880 Jukka palvelee renkinä talollinen Juho Juhonpoika Ketolalla, josta johtuen laulussa käytetään sukunimenä kansan tavan mukaan isäntätalon nimeä. Vaikka asiakirjoissa esiintyy virallinen nimi, niin tässä käytetään selvyuden vuoksi johdonmukaisesti Ketoolan Jukkaa.

Perimätietoa

Yleisin käsitys lienee se, että Ketoolan Jukka ja Melttoo-Jussi olisivat olleet Ylisen Maijan kilpakosijoita. Aina tähän päivään saakka on säilynyt myös väite, että joku kateellinen olisi palkannut Melttoo-Jussin tappaamaan vaarallisen kilpakosijan. Toisenlaisen perimätiedon mukaan häjyt olisivat olleet ”roikastamassa”¹ maantiellä ja Ketolan Jukan isäntä oli kieltänyt tätä menemästä mukaan, sillä ”ne vaan kiusaavat sua”.

Melttoo-Jussin sosiaalinen asema

MELTTOO-JUSSI on todellisuudessa **Jussi (Johan Johansson) Luhtala I. Meltto**. Oikeuden pöytäkirjan mukaan hän on keskimittainen, ruumiinrakenteeltaan tavallinen sekä omaa tummanruskean tukan ja siniset silmät, syntynyt 16.9.1844 Alanurmon kylässä Heikkilän talon ulkometsäsarassa olevassa Luhtalan torpassa. Useimmat alanurmolaisten talot omistivat tuolloin Nurmassa metsää, joten sikäläiset asukkaat on kirjattu Nurmon seurakunnan kirkonkirjoihin.

Rippikirjassa 1846-53 hänen vanhemmikseen mainitaan itsellinen Juho Kustaa Juhonpoika (Johan Gustaf Johansson) Heikkilä (s. 11.12.1816) ja Hedvig Juhantytär (Johansdotter) Iso-Veneskoski (s. 1.11.1809 k. 15.8.1846). Äidin syntymäpäivä on tässä lähteessä todennäköisesti väärin, sillä kastettujen luettelon mukainen syntymäaika on vasta 2. joulukuuta.

Kun vanhemmat kuolivat Melttoo-Jussin ollessa vielä lapsi, päätyi hän jonkun sukulaisen hoiviin Klemetilän taloon. Sieltä hän ennen pitkää joutui lähtemään kerjuulle, jota jatkui rengin pestin saamiseen saakka. Sil-

1 Laulaa kovaäänisesti, metelöidä (usein juovuksissa).

loisen isäntänsä maanviljelijä Juho Kustaa (Johan Gustaf) Lagerstedtin palveluksessa hän oli tapahtuma-ai-kaan kolmatta vuotta.

Edeltävät tapahtumat

Melto oli pääsiäispäivän iltana 28.3.1880 kello kahdeksan paikkeilla poistunut palveluspaikastaan ja liik-
kunut sen jälkeen Lapuan kirkonkylällä renki *Kustaa Kristianinpoika Hautamäen* seurassa. He olivat viettä-
neet useita tunteja talollinen Juho Juhonpoika Yliannan-
lan talossa asuvan itsellisen luona. Tämän nimeä ei
mainita, mutta oikeudessa ei ole kuultu todistajana
muuta itsellismiehiä kuin Juha Juhanpoika Saurua. Täl-
löin oli kolmestaan tyhjennetty kaksi pulloa viinaa. Tä-
män jälkeen Melto ja Hautamäki olivat menneet Härsi-
län taloon kuuluvaan Hallbergiin, jossa asui ainoastaan
palvelusväkeä. Ostettuaan viinapullon he olivat jatka-
neet matkaansa.

Ketoolan Jukka palasi samana iltana joistakin kuuliai-
sista² yhdessä Kustaa Juhonpoika Ylihärtilän renkin
Hermannin Ylihärtilän kanssa jälkimmäisen palvelus-
paikkaan hevosella, joka jäi irralleen pihaan miesten
mentyä sisälle. Jonkin ajan kuluttua taloon poikkivat
edellä mainitut Melto ja Hautamäki. Paikalle tulivat
vielä Iisakki ja Henriikki Ylihärtilä. Seurue nautti yh-
dessä viinaksia. Todistajien lausuntojen mukaan syyte-
tyn ja uhrin välillä ei ollut muuta erimielisyyttä kuin,
että Ketolan Jukka epäili Hautamäen ja Melton käyttä-
neen luvatta pihaan jätettyä hevosta, joka oli tällä välin
kadonnut. Molemmat viimeksi mainituista kiistivät
moisen väitteen. Kun muut joukosta olivat poistuneet,
niin Ketolan Jukka lähti Hermannin Ylihärtilän kanssa
ulos etsimään hevosta. Katseltuaan ensin turhaan piha-
piiristä he menivät Martti Ylihärtilän talon kautta joen
jälle. Loput miehet yllä sanotusta seurueesta siirtyivät
seuraavaksi Kustaa Ylihärtilästä Iisakki Ylihärtilän ta-
loon, jossa ryypiskely edelleen jatkui. Täältä Melto ja
Hautamäki lähtivät jälleen kulkemaan samaa matkaa
pitkin joen jäätä etelään päin, jolloin he kohtasivat tois-
tamiseen hevosta etsivät Ketoolan Jukan ja Hermannin
Ylihärtilän edellä mainitun Martti Ylihärtilän talon
kohdalla.

Veriteko tapahtuu

Molempien seuralaisten todistuksen mukaan Hermannin
Ylihärtilä ja Hautamäki juttelivat kahdestaan, kun Ke-
toolan Jukka ja Melto taas keskustelivat keskenään
heistä jonkin matkan päässä. Todistajat eivät olleet
kuulleet mitä edelliset olivat keskenään puhuneet, mut-
ta yht'äkkiä oli syytetty huutanut ja kumartunut iske-

² Kirkossa luetun aviokuluituksen jälkeen kihlaparin
sukulaiset ja tuttavat saattoivat kokoontua yhteen viet-
tämään kuuliaisuuksia.

mään puukolla jäähän. Ketoolan Jukan oli nyt kuultu
sanovan "älä Saatana", minkä jälkeen Melto oli väli-
törmästy lyönyt tätä puukolla vasemmalle puolelle kau-
laan. Puukotuksen uhri lähti mitään sanomatta nopeasti
kiiruhtamaan Martti Ylihärtilän talon suuntaan.

Hermannin Ylihärtilä seurasi perässä ja löysi Ketoolan
Jukan maahan tuupertuneena 48 sylen³ eli vajaan 100
metrin päässä tapahtumapaikalta pellon aidan viereltä
("invid gärdesgården till en åker"). Kun ensin mainittu
yrityi nostaa uhrin ylös, niin hän kuuli tämän vielä pari
kertaa hengittävän syvään. Tämän jälkeen todistaja läh-
ti hakemaan apua omasta palveluspaikastaan Kustaa
Ylihärtilän talosta. Kun isäntä tuli lyhdyn kanssa pai-
kalle, oli puukotettu jo kuollut. Piirilääkäri Kr. Fr. For-
sius totesi kuolinsyyksi 5.4.1880 tekemässään ruumiin-
navauksessa puukon haavasta johtuneen verenhukan.

Surmanteko tapahtui maanantaina toisena pääsiäispäi-
vänä 29. päivänä maaliskuuta kello kahden maissa yöllä
nykyisestä riippusillasta laskettuna parisataa metriä
yläjuoksulle päin. Täydenkuun aika oli sattunut edelli-
senä (pitkä)perjantaina.

Syytetty oli tapahtuman jälkeen jatkanut kumppanei-
neen matkaansa päätyen lopulta Ylituomaalan taloon,
jossa he olivat jääneet lepäämään keittiöön itsellisenai-
nen *Maria Kuhalammien* luokse. Seuraavana aamuna
vanginvartija Vilhelmi Antila oli pidättänyt Melton
löydettyään hänen taskustaan verisen puukon.

Tuomio

Juttu käsiteltiin välikäräjillä Ilkan talossa 9.4.1880.
Koska sekä syytetty että uhrin seurassa koko illan oli
ollut toinenkin henkilö, jotka molemmat kuvaavat ta-
pahtumien kulun yhtäpitävästi, niin tapaus näyttää käre-
jäpöytäkirjojen valossa harvinaisen selkeältä. Edellisten
lisäksi kuultiin 12:ta muuta todistajaa. Asianomistajina
esiintyivät vainajan leskiäiti ja vanhempi veli Tuomas.

Oikeudessa Melto sanoi puolustukseksensa, että Ketolan
Jukka oli käynyt hänen kimppuunsa ja hänellä oli
ollut suuria vaikeuksia päästä liukkaalla jäällä pakoon.
Kuitenkaan syytetty ei voinut väittää, että häntä olisi
siinä tilanteessa uhattu millään lyömäaseella tai edes
ärsytetty sanallisesti.

Hovioikeus vahvisti 25.5.1880 tuomion 10 vuotta kuri-
tushuonetta taposta ja sakkoa kolme ruplaa ensikertai-
sista juopumuksesta. Passitus Turun vankilaan tapahtui
19.6.1880. Lapuan rippikirjassa 1879-88 on tuomitun
kohdalla merkintä "å fästning", mikä tarkoittanee vangin
jossakin vaiheessa olleen linnoitustöissä Suomen-

³ Lapuan historian mukaan sylen pituus on 1.78 m.

linnassa.

Motiivi

Koska sekä tuomittu että surmattu olivat aikaisemmalta maineeltaan rikkeettömiä käyden säännöllisesti ehtoolisella eikä heidän välillään usean todistajalausunnon mukaan ollut vanhaa kaunaa, niin kyseessä lienee karanneesta hevosesta johtunut juovuspäissä tehty tappo. Jonkinlaista uhoamista etukäteen on kuitenkin saattanut esiintyä, sillä Meltto oli maininnut Hautamäelle hänellä olevan mukanaan terävä punkko.

Lemmenasioihin ei oikeudenkäynnin aikana viitata millään tavoin. On syytä panna merkille, että teon tekijä oli yli 15 vuotta uhriaan vanhempi.

Häyjien vaikutus

Pahin puukkojunkkarikausi oli tuolloin jo ohi, sillä Härmän häjyt Antit; Isotalo ja Rannanjärvi oli tuomittu tekosistaan 1860-luvun lopulla. Kuitenkin on hyvin todennäköistä, että näiden köyhää renkipoikaa runsaat kymmenen vuotta vanhempien esikuvien teot voimiensa päivinä eivät ole voineet olla vaikuttamatta silloisen nuoren miehen mieleen.

Tuomitun myöhemmät vaiheet

Meltto-Jussi on ilmeisesti käyttäytynyt vankeusaikanaan moitteettomasti, sillä hänen ei ole tarvinnut kärsiä koko linnatuomiota. Lapuan kuulutettujen luettelossa 1872-1900 onkin merkintä: "Aviokuulutus 7.10.1887 Juho Juhonp. Luhtala, iht.⁴ Ihamäestä ja Maria Heikint. Kuhalammi I. Tuomaala, iht. nainen Alatuomaalasta". Pariskunta vihittäin 13.12.1887 ja heidät on merkitty vuosien 1879-88 rippikirjaan Ala-Annalan numeron Jänismäkeen. Vaimo (s. 20.2.1846 k. 4.1.1892) on siis sama henkilö, jonka luona mies yöpyi veriteon jälkeen. Perheen sukunimenä on nyt Luhtala, joka myöhemmin lyhentyi Luhdaksi.

Vaimolle on merkitty aviottomat tyttäret Maria Marian-tytär (s. 3.5.1874) ja Greta Sofia Marian-tytär (s. 20.11.1876). Seuraavassa rippikirjassa 1889-98 jälkimmäisen nimenä on arvoituksellisesti "Reeta Sofia Marian I. Juhontytär", mikä saattaisi viitata siihen, että Meltto-Jussi olisi tämän lapsen isä. Virallisesti he eivät saa yhteisiä perillisiä ja Jussi kuolee leskenä luumätään 8.6.1904.

⁴ Itselliseksi (tässä murteellinen muoto ”iht.”) sanottiin ennen sellaista maaseudulla asuvaa henkilöä, joka ei saanut toimeentuloaan maataloudesta eikä ollut toisen vakinaisessa palveluksessa.

Ylisen Maijan rooli

YLISEN MAIJA, jolle käräjäpöytäkirjojen mukaan ei näytä jäävän mitään osaa, oli perimätiedon mukaan Vilhelmi Erkinpoika Saarenpään (s. 14.11.1843 k. 27.5.1908) ja hänen ensimmäisen vaimonsa Sofia Juhontytär Nekanderin (s. 19.3.1844 k. 3.3.1881) vanhin lapsi **Maria Justiina** (s. 30.9.1863 k. 2.10.1943).

Isä-Vilhelmillä oli kaikkiaan 17 lasta kolmen eri vaimon kanssa. Kun tämä oli tullut kolmannen puolison kanssa papin pakeilta, niin hänen kerrotaan tokaiseen: "Viimeisen kerran menin vihille ilman turkkia". Emme voi tietää oliko tuolloin vielä alle 17 vuotias talon tytär rakastunut renkipoikaan. Tuskin kansanlaulu kuitenkaan aivan aiheetta on syntynyt ja jäänyt elämään. Todellisuudessa Maija vihittiin vajaa kolme vuotta myöhemmin 28.12.1883 isänsä kolmannen vaimon Amalia Yrjöntyttäris Nisulan veljen Tuomas Yrjönpoika Nisulan (s. 18.12.1860 k. 3.7.1926) kanssa. Maijan aviomies oli siis äitipuolen veli. Maijasta tuli siis alanurmolainen ja perheeseen siunaantui sittemmin jälkikasvuna kaikkiaan yhdeksän lasta, joista kaksi on kuollut aivan pienenä.

